

УДК 37.01:796.325

В. Ф. АНТОНЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичного виховання Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ У ПІДГОТОВЦІ ЮНИХ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ, СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

У даній статті висвітлені результати дослідження проблеми педагогічного контролю та шляхів його реалізації в практиці підготовки юних волейболістів. У дослідженні зроблена спроба вивчити особливості вікового розвитку волейболістів за допомогою декількох груп показників, що характеризують стан швидкісно-силових компонентів рухової функції та спеціальної технічної підготовленості.

Ключові слова: педагогічний контроль, техніка, тренувальний процес, юний волейболіст, дитячо-юнацька спортивна школа, фізичні якості.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Кінець ХХ ст. ознаменувався бурхливим розвитком спорту. У цьому процесі рушійною силою виступив олімпійський рух, популярність якого продовжує неухильно зростати.

Розвиток спорту, як відзначають провідні фахівці Ю. В. Верхошанський, В. С. Міщенко, Ю. Д. Железняк, М. М. Булатова, В. М. Платонов [2; 6–8], супроводжується загостренням спортивної конкуренції на змаганнях різного рангу і, у першу чергу, на чемпіонатах світу, Європи і Олімпійських іграх. Жорстка спортивна конкуренція стимулює зростання світових і національних рекордів, що, у свою чергу, ставить нові, більш

високі вимоги до спортсменів, тренерів, науковців і організаторів спорту. Ці вимоги сприяють підвищенню ефективності навчально-тренувально-го процесу і змагальної діяльності спортсменів.

Про те як потрібно тренувати спортсменів, написано багато книг. Найбільш популярні з них дослідження В. М. Дьячкова, Ю. В. Верхошанського, В. М. Платонова тощо [2; 3; 8].

Аналіз думок цих і багатьох інших фахівців із суміжних галузей науки, які активно працюють у сфері теорії і методики спорту, дозволяє зробити висновок, що подальше підвищення якості підготовки спортсменів високої кваліфікації стане можливим у тому випадку, якщо цей процес буде організований і здійснений згідно з вимогами, що ставляться до керованих процесів, – В. М. Дьячкова, В. А. Булкіна, В. М. Платонова [1; 3; 8].

Незважаючи на достатньо велику кількість теоретико-методичних знань, накопичених у галузі управління тренувальним процесом у багатьох видах спорту, у тому числі й волейболі, діяльність тренерів усе ще ґрунтується швидше на суб'єктивних підходах, ніж на об'єктивній кількісній і якісній оцінці стану рухової функції, психічних процесів і техніко-тактичної майстерності спортсменів.

Таким чином, питання про те, кого потрібно тренувати і як це доцільно робити у кожному конкретному випадку (залежно від віку і кваліфікації, ступеня підготовленості, завдань підготовки тощо) залишається недостатньо вирішеним. Очевидно, що підвищення ефективності педагогічного процесу безпосередньо пов'язано з наявністю об'єктивної кількісної інформації про різні складові спеціальної підготовленості спортсменів, використання якої дозволяє організувати тренувальний процес аналогічно до кібернетичних зворотних зв'язків між тренером і спортсменом. Технологія управління тренувальним процесом на основі кількісної інформації, яку в сучасних умовах нескладно отримати, популярно сформульована В. М. Платоновим [8]. Основне завдання в технології управління – визначити кількісні та якісні цілі управління, суть яких полягає в описі рівня спеціальної підготовленості, необхідного для досягнення планованого спортивного результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Узагальнення

досвіду підготовки волейболістів дозволяє зробити висновок, що організація навчально-тренувального процесу ще далека від досконалості й перебуває на початковій стадії становлення. Така ситуація склалася у зв'язку з недостатньо професійним підходом до об'єктивного визначення змісту мети і цілей спортивного вдосконалення. Провідні фахівці в галузі спорту (В. М. Заціорський [5], А. М. Железняк [6], В. М. Дьячков [3], В. А. Запорожанов [4], В. М. Платонов [8]) зазначають, що визначення моделі спортивно-технічної підготовки як зміст мети і цілей управління належать до складних проблем, що вимагають кількісного підходу.

У цілому загальнотеоретичні положення управління навчально-тренувальним процесом регламентують кількісний опис усіх компонентів системи підготовки спортсменів, у тому числі і таких з них, як зміст змагальної діяльності і спеціальної підготовленості спортсменів. У даній роботі розглядаються питання кількісного опису фізичної і техніко-тактичної підготовленості волейболістів.

У дослідженні зроблена спроба вдосконалити методологію кількісного визначення моделей технічної і тактичної поведінки гравців в умовах змагальної діяльності, а також спеціальної фізичної підготовленості як мети управління підготовкою волейболістів. Реалізація цієї мети вимагала обґрунтування об'єктивних кількісних критеріїв оцінки технічної майстерності і спеціальної фізичної підготовленості юних волейболістів.

Отже, важливе значення теоретико-методичних основ комплексного контролю в дитячо-юнацькому волейболі та недостатність його вивчення зумовило актуальність проведення наукового дослідження.

Мета статті – експериментально обґрунтувати оптимальний зміст комплексного контролю для оцінки стану різновидів підготовленості юних волейболістів з урахуванням їх вікових особливостей і кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст дослідження полягав у вдосконаленні процесу контролю рівня фізичної та техніко-тактичної підготовленості юних волейболістів різної кваліфікації та ігрового амплуа з внесенням необхідних коректив у тренувальні навантаження; виявленні співвідношення основних і допоміжних контрольних показників, що підвищить ефективність тренувального процесу та сприятиме ефективному керівництву тренувальним процесом юних волейболістів,

оперуючи не тільки обсягами навантажень, але й обґрунтованими показниками інтенсивності виконання ігрових вправ щодо вдосконалення процесу комплексного педагогічного контролю рівня різновидів підготовленості юних волейболістів з метою підвищення ефективності тренувального процесу.

Вибір інструментальних методик досліджень, що застосовувалися в роботі, був обумовлений низкою положень. Різні види спорту ставлять специфічні вимоги до організму спортсмена з огляду їх ведення й конкретних умов реалізації. У волейболі спортивний результат багато в чому залежить від фізичного стану, рівня технічної підготовленості, функціональних можливостей, опорно-рухового апарату спортсмена. Інструментальні методики, що застосовувалися, були спрямовані на вивчення змін у цих системах. Ефективність засобів і методів комплексного педагогічного контролю підготовленості волейболістів дитячого і юнацького віку може бути високою тільки в тому випадку, якщо засоби і методи, що використовуються на кожному етапі багаторічної підготовки, відповідатимуть природно-біологічним особливостям вікового розвитку організму. Спираючись на праці фахівців, стає можливим організувати комплексний контроль у дитячому і юнацькому спорті, орієнтуючись на вікові нормативи різних боків підготовленості. У наших дослідженнях зроблена спроба вивчити особливості вікового розвитку волейболістів за допомогою декількох груп показників, що характеризують стан швидкісно-силових компонентів рухової функції та спеціальної технічної підготовленості.

Аналізуючи вікову динаміку швидкісно-силових якостей волейболістів, ми виявили, що з віком рівень швидкісно-силових компонентів рухової функції волейболістів зростає нерівномірно (табл. 1).

Таблиця 1

Показники швидкісно-силових якостей в юних волейболістів віком від 11 до 18 років

Вік (роки)	Вистрибування вгору, x+ (см)	Приріст, %
1	2	3
11	58,35 ± 1,46	–

1	2	3
12	59,60 ± 1,44	2,5
13	61,31 ± 1,63	3,4
14	62,66 ± 1,72	2,7
15	64,46 ± 1,50	3,6
16	67,26 ± 1,71	5,6
17	70,53 ± 1,73	6,6
18	75,00 ± 1,56	8,9

Найбільш чітко вікову динаміку швидкісно-силових якостей можна розглянути на прикладі результатів у вистрибуванні вгору. Більшість авторів вважає, що найадекватнішим віддзеркаленням рівня розвитку швидкісно-силових якостей є результат у стрибках у висоту з місця, відштовхуючись двома ногами. Порівняльний аналіз трьох видів стрибків – з положення в упор, присівши з вільним рухом рук, стрибки в довжину з місця і стрибок вгору з основної стійки – показав, що найкращим є стрибок з основної стійки. Наголошується, що стрибок з основної стійки більш простий і зручний у роботі тренера. Ця вправа відносно не складна за координацією, техніка і виконання легко освоюється після декількох пробних спроб. Необхідно зазначити, що цей стрибок найбільш специфічний для волейболу.

Отримані дані, наведені в табл. 1, чітко вказують на певну позитивну динаміку в зростанні показників швидкісно-силових здібностей юних волейболістів. Так, у 12-річних волейболістів результати зросли на 2,5 % порівняно з результатами 11-річних. У волейболістів 13-річного віку спостерігається ще більше зростання результатів – на 3,4 % відносно результатів 12-річних дітей. У 14-річному віці спостерігається спад показників швидкісно-силових здібностей, а саме лише 2,7 % з показників 13-річних волейболістів. Це пояснюється початком статевого дозрівання, фізіологічною перебудовою організму. Але все одно динаміка спостерігається позитивна, що й підтверджують отримані середні значення та їх сигнальні відхилення: 12-річні – 59,6; 13-річні – 61,31; 14-річні – 62,66. Найбільш відчутним є стрибок результатів у 16-річному віці, що пояснюється по-

кращенням показників силового компонента швидкісно-силових здібностей, у порівнянні з результатами 15-річних приріст склав 5,6 %. У 17-річному віці приріст склав 6,6 %, а у 18-річних волейболістів цей показник зріс на 8,9 %, що вказує на домінуючу роль силового компонента швидкісно-силових здібностей юних волейболістів. Отже, у віковій групі 18 років приріст виявився найвищим – 8,9 %.

Аналізуючи особливості становлення технічної підготовленості юних волейболістів, необхідно врахувати, що опис особливостей їх технічної підготовленості, у зв'язку з віковим розвитком, пов'язаний з певними складнощами. Як відомо, для оцінки й опису рівня технічної підготовленості спортсменів необхідно визначити ступінь відповідності параметрів техніки, продемонстрованих в умовах конкретного змагання, індивідуальним особливостям фізичної підготовленості волейболістів.

Технологія комплексного педагогічного контролю, що використовується для оцінки фізичної підготовленості волейболістів, дозволяє описати основні закономірності формування рухової функції у зв'язку з віковими особливостями волейболістів. Опис технічної підготовленості в цьому випадку істотно ускладнюється, оскільки на початкових етапах спортивної підготовки дуже складно виділити комплекс технічних навиків, якими повинен володіти спортсмен, що займається в перші роки навчання, і ще складніше знайти об'єктивні, кількісні критерії оцінки технічної підготовленості.

Якщо врахувати положення про те, що під терміном “технічна майстерність” мається на увазі досконалість рухової навички і всі ті процеси, які беруть участь у регулюванні й управлінні довільними рухами, забезпечуючи їх високу ефективність, то стає зрозуміло, наскільки складно розробити такі критерії в ігрових видах спорту, особливо для дітей і підлітків, що починають заняття в ДЮСШ. Ось чому для правильної характеристики технічної підготовленості спортсменів важливо визначити кількісний взаємозв'язок двох основних компонентів фізичної підготовленості (рівня розвитку фізичних якостей) і володіння технічними навичками і прийомами.

Ураховуючи специфічні особливості волейболу як основні критерії технічної підготовленості, можна використати 3 критерії:

загальна кількість технічних прийомів, якими володіє волейболіст, включаючи подачі, нападаючі удари, прийом і передачі м'яча тощо;

кількість технічних прийомів, які волейболіст фактично реалізує в умовах ігрової діяльності;

кількість технічних прийомів, які закінчуються ефективно відносно загальної кількості технічних прийомів, виконаних у ході гри.

Аналіз методичних матеріалів з волейболу дозволяє сформулювати декілька тестів, що характеризують технічну підготовленість волейболістів дитячого віку (табл. 2).

Таблиця 2

Вікова динаміка показників технічної підготовленості юних волейболістів

Показники	Вік (роки)							
	11	12	13	14	15	16	17	18
Прямий нападаючий удар на точність	–	–	4–6	4–5	3–5	4–1	2–3	2–4
Подачі на точність: у межах майданчика праву (ліву) половини майданчика зони 1–2, 6–3, 5–4	н. п. 3	–	–	–	–	–	–	–
	–	н. п. 4	в. п. 3	в. п. 4	в. п. 6	п. л. 4	в. п. 6	с. с. 3
	–	–	н. п. 3	в. п. 4	в. п. 6	п. л. 4	п. л. 6	с. с. 2
Передача у стрибку двома руками: через сітку упродовж сітки	–	$\frac{4-6}{2}$	$\frac{4-4}{3}$	$\frac{4-4}{4}$	$\frac{4-1}{2}$	$\frac{4-1}{3}$	$\frac{2-3}{2}$	$\frac{2-4}{3}$
	–	–	$\frac{2-3}{3}$	$\frac{2-3}{4}$	$\frac{3-2}{2}$	$\frac{2-3}{3}$	$\frac{2-3}{3}$	$\frac{2-4}{3}$
Прийом подачі і перша передача: із зони 6 в зону 3 зони 5 в зону 3 зони 5 в зону 2	3	4	3	4	5	6	7	8
	–	–	2	3	4	5	6	7
	–	–	–	–	8	12	16	18

Примітки: 1. Подачі: н. п. – нижня подача, в. п. – верхня подача, п. л. – плануюча подача, с. с. – силова подача у стрибку.

2. Передачі м'яча двома руками: у чисельнику, із якої зони в яку зону передача, у знаменнику необхідний показник для гравців.

Як видно з таблиці, у структурі тестів технічної підготовленості дітей реалізований один з основних принципів, суть якого полягає в тому, щоб оцінити фізичний стан дітей шляхом виконання кількісних показників у рухових завданнях. Повертаючись до матеріалів табл. 2, зазначимо, що наведені в таблиці дані можуть використовуватися як групові модельні характеристики технічної підготовленості волейболістів 11–18 років.

Висновки. 1. Проведений аналіз та вивчення проблеми комплексного педагогічного контролю на підставі використання численних літературних джерел і практичного досвіду підготовки волейболістів дозволяє уточнити технологію розробки і впровадження в практику об'єктивних кількісних критеріїв підготовленості, які містять алгоритми розрахунку диференційованих та інтегральних кількісних і якісних оцінок. Аналізуючи загальнотеоретичні знання щодо тренувального процесу у спорті, можна вважати, що подальше вдосконалення відповідної проблеми стане можливим у межах вимог системно-структурного підходу.

2. Ураховуючи загальні положення теорії спорту, обумовлюючи шляхи вдосконалення комплексного контролю у спорті, а також специфічні особливості ігрової діяльності у волейболі й відповідні особливості тренувального процесу, можна вважати, що вдосконалення системи комплексного контролю доцільно здійснювати в декількох основних напрямках, головним з яких можна вважати комплексний підхід до процедури обстеження і підготовки висновків про стан спеціальної підготовленості волейболістів на основі використання кількісних і якісних критеріїв, а не окремо взятих кількісних чи якісних показників, що не дозволяє зробити об'єктивних висновків про підготовленість спортсменів.

3. Якісний підхід до оцінки підготовленості волейболістів дозволяє характеризувати її загальний рівень або окремі боки як, наприклад, фізичний, технічний, тактичний в емоційних, часто суб'єктивних виразах або величинах, які багато в чому залежать від поглядів, рівня професійної підготовленості експертів. Як правило, у цьому випадку використовуються такі оцінки, як “хороша або погана” підготовленість; “високий, середній, низький” рівень підготовленості загалом або її окремих компонентів; “перспективний або не перспективний” гравець тощо. Якісний підхід можна використовувати у повсякденній тренерській, педагогічній

практиці, проте, потрібно враховувати його основні недоліки – складність, уніфікацію, не підкріплення кількісними показниками суб'єктивних оцінок. Таким чином, можна вважати, що вирішення проблеми комплексного використання якісних і кількісних оцінок спеціальної підготовленості волейболістів у єдиній системі може здійснюватися в рамках вимог такої дисципліни, як спортивна метрологія.

4. Можна вважати, що основу структурної побудови комплексу контрольних показників можуть складати декілька принципів:

використання показників, що характеризують основні боки спеціальної підготовленості, включаючи фізичну, техніко-тактичну, психічну й інтегральну;

реєстрація відповідних показників у змагальних або лабораторних умовах, максимально наближених до природних тренувальних, і змагань;

ранжування окремих показників у загальному контрольному комплексі відповідно до їх значущості або з відповідністю специфіці виду спорту і режиму змагальної діяльності у футболі;

використання алгоритмів розрахунку узагальнених оцінок спеціальної підготовленості шляхом використання комплексу заздалегідь формалізованих якісних і кількісних оцінок.

Використання цих принципів дозволить створити комплекс показників і відповідних кількісних критеріїв оцінки, що в сукупності характеризують усі основні боки спеціальної підготовленості волейболістів. Однією з головних умов уніфікації контролю є підготовка нормативних документів, які приведуть у відповідність процедуру підготовленості у зв'язку з віковими особливостями волейболістів.

5. Технологія комплексного контролю, що використовується для оцінки фізичної підготовленості волейболістів, дозволяє описати основні закономірності формування рухової функції у зв'язку з віковими особливостями волейболістів. Опис технічної підготовленості в цьому випадку істотно ускладнюється, оскільки на початкових етапах спортивної підготовки дуже складно виділити комплекс технічних навиків, якими повинен володіти спортсмен, що займається в перші роки навчання, і ще складніше знайти об'єктивні, кількісні критерії оцінки технічної підготовленості.

Перспективами подальших наукових розвідок є удосконалення контрольних показників комплексного контролю юних волейболістів.

Список використаної літератури

1. Булкин В. А. Педагогическая диагностика как фактор управления двигательной деятельностью спортсменов : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / В. А. Булкин. – К., 1989. – 186 с.
2. Верхошанский Ю. В. Программирование и организация тренировочного процесса / Ю. В. Верхошанский. – М. : ФиС, 1985. – 176 с.
3. Дьячков В. М. Целевые параметры управления технико-физическим совершенствованием спортсменов, специализирующихся в скоростно-силовых видах спорта / В. М. Дьячков // Методологические проблемы совершенствования системы спортивной подготовки квалифицированных спортсменов. – М., 1984. – С. 30–39.
4. Запорожанов В. А. Комплексная система оценки перспективных возможностей юных спортсменов / В. А. Запорожанов, А. И. Кузьмин, Х. Созаньски // Наука в олимпийском спорте. – 1994. – № 3. – С. 130–136.
5. Зациорский В. М. Теоретические и методические основы отбора в спорте : учеб. пособие для слушателей высшей школы тренеров / В. М. Зациорский, Н. Ж. Булгакова. – М. : ГЦИФК, 1982. – 40 с.
6. Железняк Ю. Д. Юный волейболист: учебное пособие для тренеров / Ю. Д. Железняк. – М. : Физкультура и спорт, 1988. – С. 31–32.
7. Мищенко В. С. Оценка функциональной подготовленности квалифицированных спортсменов на основании учета структуры аэробной производительности / В. С. Мищенко, М. М. Булатова // Наука в олимпийском спорте. – 1994. – № 1. – С. 63–73.
8. Платонов В. Н. Общая теория подготовки спортсменов в олимпийском спорте : учебник для студентов вузов физического воспитания и спорта / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 1997. – 384 с.

*Рецензент – кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
доцент Павлюк Є. О.*

Стаття надійшла до редакції 14.02.2014.

Антонец В. Ф. Педагогический контроль в подготовке юных волейболистов, состояние, проблемы и пути их реализации

В данной статье освещены результаты исследования проблемы педагогического контроля и путей его реализации в практике подготовки юных волейболистов. В исследовании сделана попытка выучить особенности векового развития волейболистов с помощью нескольких групп показателей, которые характеризуют состояние скоростно-силовых компонентов двигательной функции и специальной технической подготовленности.

Ключевые слова: педагогический контроль, техника, тренировочный процесс, юный волейболист, физические качества.

Antonets V. F. Pedagogical Control in Preparation of Young Volleyball Players, State, Problems and the Ways of Their Realization

Development of sport, as it is mentioned by the leading specialists Verkhoshanskyi Y. V., Mishchenko V. S., Zhelezniak Y. D., Bulatova M. M., Platonov V. M., is accompanied with intensification of sport competition at the contests of different levels and, first of all, at the world championships, European championships and Olympic Games. Strict sport competition stimulates rise of the world and national records, and this, in its turn, brings forward new, higher demands to the sportsmen, trainers, scientists and sports organizers. These demands favor rise of the effectiveness of educational-training process and competitive activity of sportsmen.

In spite of quite large amount of theoretical and practical knowledge, accumulated in the sphere of management of training process in different kinds of sport, including volleyball, trainers' activity is still based more on the subjective approaches, but not on the objective quantitative and qualitative assessment of the state of the motor function, psychic processes and technical-tactic mastery of sportsmen.

The attempt to improve methodology of quantitative calculation of models of technical and tactic behavior of the players under the conditions of competitive activity as well as special physical preparation as the goal of volleyball players' preparation management has been made in the research. Realization of this goal demanded grounding of the objective quantitative criteria of assessment of technical mastery and special physical preparedness of young volleyball players.

So, significance of theoretic and methodological bases of complex control in children-youth volleyball and insufficiency of its study determined the topicality of doing scientific research.

Aim of the research: to ground theoretically optimum content of complex control for assessment of the state of different types of preparedness of young volleyball players taking into account their age peculiarities and qualification.

In our researches there was an attempt to study peculiarities of the age development of volleyball players with the help of several group indices, which characterize the state of speed-power components of the motor function and special technical preparedness.

When analyzing the age dynamics of speed-power qualities of volleyball players, we determined that with the age the level of speed-power components of the motor function of volleyball players is rising disproportionately.

The author of the article believes that improvement of the system of pedagogical control, taking into account specific peculiarities of the playing activity in volleyball, is reasonable to conduct in several directions, and the main of these is the complex approach, but not separate quantitative or qualitative indices, which cannot allow making objective conclusions about the physical and technical preparation of volleyball players.

Technology of the complex control, which is used for the assessment of physical preparedness of volleyball players, allows us to describe main regularities of formation of motor function in connection with the age peculiarities of volleyball players. Description of technical preparedness in this case is getting essentially complicated, because at the initial periods of sport preparation it is rather difficult to single out the complex of technical skills, which is necessary for a sportsman-beginner, and it is even more difficult to find objective, quantitative criteria of technical preparedness assessment.

Keywords: *pedagogical control, technique, training process, young volleyballer, child-youth sport school, physical qualities.*